

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-15>

УДК 368.01

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ СТРАХУВАННЯ В ПЕРІОД ВІЙНИ

FEATURES OF THE INTERACTION OF INSURANCE PARTICIPANTS IN THE PERIOD OF WAR

Калугарь Андрій Валентинович

студент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9073-1805>**Кучерівська Софія Степанівна**

кандидат економічних наук, доцент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0466-2389>**Kaluhar Andrii, Kucherivska Sofia**

Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich

Наукова стаття є комплексним та самостійним дослідженням порядку страхування в чинному законодавстві України у воєнний час. На основі аналізу літературних джерел останніх років та інших авторитетних видань, доповнень до законодавства України, норм чинного цивільного законодавства та практики застосування страхування розкрито поняття страхування і особливості його здійснення в умовах війни. У дослідженні викладено основні тенденції розвитку видів страхування в Україні після початку війни. Результатом дослідження стало формулювання висновків, щодо функціонування ринку страхових послуг та особливостей взаємодії учасників ринку в період війни.

Ключові слова: цивільно-правове регулювання, нормативна база, страхування, збиток, війна.

The scientific article is a comprehensive and independent study of the insurance procedure in the current legislation of Ukraine during wartime. Based on the analysis of literary sources of recent years and other authoritative publications, monographs, scientific interpretations and additions to the legislation of Ukraine, norms of current civil legislation and the practice of applying insurance, the concept and characteristic features of insurance are revealed. A person's life and health, as well as the fate of his property, also depend on various, often unpredictable and inevitable events. Deprived of the opportunity to influence the events themselves, people have always been and remain concerned with how to distract or at least mitigate their negative consequences. In turn, the authorities try to minimize the harmful impact of such tragic events, which are associated with the death of many people. Today, in the conditions of Russia's war against the entire population of Ukraine, every citizen seeks to protect himself from possible dangers and risks, one of the following methods of protection is insurance protection offered by insurance companies. When contacting an insurance company, the insurer concludes an insurance contract, which is a legal document. The development of society and competition in the insurance market led to the creation of qualitatively new insurance products, which led to the development of the practice of insurance contracts and the need for their regulation at the legislative level. The study outlines the main trends in the development of insurance in Ukraine after the start of the war, discusses the debatable issues regarding the definition of the elements of insurance legal relations in wartime conditions. The result of the study was the formulation of conclusions regarding the functioning of the insurance services market and the peculiarities of the interaction of market participants during the war.

Keywords: civil law regulation, regulatory framework, insurance, loss, war.

Постановка проблеми. Життя і здоров'я людини, а також доля його власності безпосередньо залежать від різних за своєю природою, часто непередбачуваних і неминучих подій. Позбавлені можливості впливати на

самі події, люди завжди були і залишаються стурбовані тим, як відволікти або принаймні пом'якшити їх негативні наслідки. Для цього вони звертаються до підтримки рідних, громади, держави, страхових компаній. Сьогодні,

в умовах війни росії проти України кожен громадянин прагне захистити себе від можливих небезпек та ризиків, одним із наступних методів захисту є страховий захист, який пропонують страхові компанії. Звертаючись до страхової компанії, страхувальник укладає договір страхування, який є юридичним документом.

Розвиток суспільства та конкуренція на страховому ринку сприяли створенню цілого ряду нових страхових продуктів, що призвело до необхідності регулювання змісту договорів на законодавчому рівні.

Питання захисту життя, здоров'я, майна в умовах зростання ризиків і посилення економічної невизначеності постає особливо гостро, а тому дана тема несе практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розв'язання даної проблеми досліджувалося рядом вітчизняних науковців, серед яких Внукова Н., Вовчак О., Мних М., Ходаковська І. та інші. Проблеми функціонування та розвитку національних страхових ринків розглядаються в працях багатьох іноземних дослідників.

Аналіз сучасного стану, тенденцій і проблем розвитку ринку страхових послуг в Україні свідчить про певні здобутки та численні недоліки, притаманні функціонуванню як окремих страхових компаній, так і всієї системи страхування в нашому суспільстві [2]. На функціонуванні страхового ринку України чітко відображаються тенденції в економіці країни, загальносвітові соціальні та економічні спрямування, що проявляється у зміні умов страхування, порядку розрахунку страхових тарифів, вибору страхових ризиків, активізації чи сповільненні попиту на окремі види страхування, присутності іноземних страховиків.

Метою статті є з'ясування змісту, особливостей функціонування інституту страхування в умовах війни, аналіз стану та проблем розвитку окремих видів страхування.

Завдання дослідження зумовлене його метою та полягає у висвітленні теоретико-правових засад та практичного значення страхування в умовах ведення воєнних дій.

Виклад основного матеріалу. Життя та здоров'я людини – безцінні, але їхню ціну ми по-справжньому відчуваємо в ті моменти, коли їм завдано шкоди. Значні матеріальні втрати, руйнування, травми, на жаль, зустрічаються все частіше. Непередбачені ситуації, такі як травми, поранення, дорожньо-транспортні пригоди, пожежі, захворювання можуть призводити до серйозних матеріальних збитків.

Страхування не вбереже від неприємних подій, але допоможе відшкодувати фінансові збитки.

Страхування представляє собою правовідносини, врегульовані цивільним законодавством та спрямовані на захист майнових інтересів фізичних і юридичних осіб у випадку настання певних страхових випадків, які були попередньо визначені договором страхування, шляхом компенсації матеріальних збитків за рахунок коштів сформованих страхових резервів.

У вітчизняному законодавстві відносини між страховою компанією та страхувальником регулюються договором страхування. Відповідно до угоди страхувальник зобов'язується своєчасно вносити компанії встановлені страхові платежі, а страхова компанія, у разі настання страхового випадку, зобов'язується відшкодувати клієнту суму збитків.

Ключовими словами тут є «у разі настання страхового випадку» – саме тієї події, яка була передбачена договором, чи законодавством і спричинила певні збитки для страхувальника чи застрахованого. Тобто, якщо умовами договору страхування було передбачено покриття від ризиків воєнних дій, то однозначно, це тягне за собою зобов'язання страховика з виплати страхового відшкодування.

Зазвичай збитки внаслідок військових дій не вважаються страховими випадками. Наприклад, договір страхування життя не відшкодовує збитки, завдані дорожньо-транспортними пригодами, спричиненими військовими конфліктами. Крім того, страховий захист не поширюється на випадок рішення органу влади конфіскувати, вилучити, перевірити майно або завдання шкоди майну в результаті влучення бомби, снаряда чи іншого засобу ведення бою.

Хоча правовим режимом воєнного стану передбачена можливість обмеження певних конституційних прав і свобод людини і громадянина, це не впливає на дійсність правочинів, особливо договорів страхування. При цьому всі права та обов'язки суб'єктів такого договору залишаються в силі, але слід звернути увагу на деякі особливості.

Згідно чинним законодавством воєнним станом вважається такий особливий правовий режим, який встановлюється в Україні або на окремі її території у разі збройної агресії або загрози нападу, що загрожує державній незалежності, територіальній цілісності України та визначає відповідні органи державної влади, військового командування,

військові адміністрації та органи місцевого самоврядування повноважень, що необхідні для запобігання війсьній загрозі, відсічі збройному нападу та усунення загрози державної незалежності України та визначити строк дії цих обмежень у зв'язку з наявністю загрози згідно Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 10 листопада 2015 року № 766-VIII [1].

Виходячи із змісту статті 617 ЦКУ наявність форс-мажору звільняє від юридичної відповідальності, що може виникати внаслідок порушення правових зобов'язань, за умови, що таке недотримання договору є наслідком подій, на які фізична чи юридична особа не мала впливу (форс-мажору).

Отже, настання форс-мажорних обставин можна вважати підставою для звільнення страхової компанії від відповідальності за несплату страхових виплат лише за умови прямих причинно-наслідкових зв'язків між обставинами та невиконанням страховиком своїх зобов'язань. З цієї причини страхові компанії не можуть відмовити у виплаті страхових виплат лише на тій підставі того, що в Україні діє воєнний стан.

Тобто, якщо майнові збитки завдані внаслідок воєнних дій, то така подія не буде вважатися допустимою для відшкодування, якщо не вказана в договорі як страховий випадок. Однак, якщо збиток завдано іншою подією, не пов'язаною з воєнними діями, то договір діє як і раніше – страхувальник має право отримати компенсацію відповідно до договору.

При настанні страхового випадку страхувальник або вигодонабувач зобов'язані впродовж передбаченого договором періоду повідомити про це страховика і пред'явити підтверджуючі документи. За нинішніх умов страховики можуть вимагати додаткові підтвердження у вигляді фото- та відеоматеріалів. Чим більше інформації надасть страхувальник, тим швидше і простіше страховик прийме рішення про відшкодування збитків.

У той же час, за рекомендацією Національного банку України від 27 лютого 2022 року, багато страхових компаній спростили процедуру врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, зокрема, шляхом використання електронних документів, копій документів, застосування засобів дистанційного врегулювання страхових випадків [4].

Особливої уваги за нинішніх умов заслуговує страхування нерухомості. Воно діє і під час війни, однак не всі збитки за договорами страхування можуть бути відшкодовані.

Практично всі договори страхування містять додаткові відмітки про воєнний час і збитки, завдані бойовими діями. Тому, якщо внаслідок війни пошкоджено майно, то відповідальність за це несе агресор, і відшкодування можуть бути здійснені за принципом регресії через відповідний період або страховиком або державою.

Тим не менш на тлі воєнного стану ситуація дещо змінилася. Особисте страхування набуває особливого значення в умовах реальної загрози життю, здоров'ю та майну особи. Тому дане дослідження покликане внести ясність щодо сучасного стану страхування в Україні.

Більшість страхових компаній просять з розумінням поставитися до того, що людина вимушена покривати збитки самостійно та збирати підтверджуючі документи для отримання відшкодування. У той же час окремі страхові компанії прийняли рішення про виплату збитків, завданих війною цивільним об'єктам. Це можна визначити як дієвий приклад соціальної відповідальності таких страховиків.

Отже, настання обставини непереборної сили не звільняє автоматично від виконання зобов'язання, але може бути підставою для звільнення від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язання.

Тобто якщо страхова компанія в установленому договором порядку повідомила страхувальника про виникнення форс-мажорної ситуації, то він може погодитися зі страховою організацією або вимагати виконання своїх зобов'язань. У цьому випадку страхувальник може звернутися до суду, і вже під час судового розгляду страховик повинен довести наявність неоспорюваного причинно-наслідкового зв'язку між воєнними діями і своєю неспроможністю виплатити страхове відшкодування.

Це правило є загальним для всіх форс-мажорних ситуацій та застосовується також у мирний час. Так само і страхувальник може бути звільнений від відповідальності, наприклад, за несплату платежів за договором, якщо беручи до уваги всі обставини він доведе, що обставини непереборної сили мали місце окремо в даному випадку. Юристи рекомендують документально фіксувати можливі ситуації та обов'язково, за будь-яких умов, повідомляти про настання страхового випадку і подавати документи для врегулювання страхових претензій за стандартною процедурою або у спрощеному порядку.

Висновок. Законодавство про воєнний стан допускає можливість обмеження конституційних права і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, але не впливає на дійсність цивільно-правових угод, особливо договорів страхування. Це означає, що всі права та обов'язки сторін, які уклали такі угоди, залишаються в силі, але є певні особливості, які потребують уваги.

Вирішуючи питання страхування в період військового часу необхідно керуватися умовами укладеного договору та розглядати

кожен випадок окремо, враховуючи причинно-наслідкові зв'язки. За загальною нинішньою тенденцією укладання договорів на території України предметом відшкодування не можуть бути збитки, завдані війною.

Страховий ринок України продовжує працювати з урахуванням виникнення нових викликів. Сторони страхування як і у довоєнний час несуть зобов'язання один перед одним і сьогодні, як ніколи, спрацьовує принцип довіри та підтверджується соціальна відповідальність страховиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10 листопада 2015 року № 766-VIII. Дата оновлення: 06.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Осіпова М. А. Особливості розвитку особистого страхування в Україні: стаття, збірник наукових студентських праць. Випуск 2. Одеса : ОНЕУ, 2016. С. 215–221.
3. Страхування під час війни: стаття, інтернет-джерело. URL <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/14/685760/>
4. НБУ надав роз'яснення для учасників небанківського ринку: стаття, інтернет-джерело. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/27/682892>.
5. Мних М. В. Страхування в Україні в умовах глобальної економічної кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 4. С. 33–35.
6. Вовчак О. Д. Страхування : навчальний посібник. Львів : Новий Світ, 2005. 480 с.
7. Внукова Н. М., Кузьминчук Н. В. Соціальне страхування: кредитно-модульний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 412 с.

REFERENCES:

1. Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu: Zakon Ukrayiny vid 10 lystopada 2015 roku № 766-VIII. Data onovlennya: 06.09.2022 [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine dated November 10, 2015 No. 766-VIII. Update date: 09/06/2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Osipova M.A. (2016) Osoblyvosti rozvytku osobystoho strakhuvannya v Ukrayini: stattya, zbirnyk naukovykh student-s'kykh prats [Peculiarities of the development of personal insurance in Ukraine: article, collection of scientific student works]. Vypusk 2. Odesa: ONEU.
3. Strakhuvannya pid chas viyny: stattya, internet-dzherelo [Insurance During Wartime: Article, Online Source]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/14/685760>.
4. NBU nadav rozyasnennya dlya uchasnykiv nebankivskoho rynku: stattya, internet-dzherelo [The NBU provided clarification for non-bank market participants: article, internet source]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/27/682892>.
5. Mnykh M. V. (2009) Strakhuvannya v Ukrayini v umovakh hlobal'noyi ekonomichnoyi kryzy [Insurance in Ukraine in the conditions of the global economic crisis]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no 4, pp. 33–35.
6. Vovchak O. D. (2005) Strakhuvannya: navchalnyy posibnyk [Insurance: study guide]. L'viv: Novyy Svit.
7. Vnukova N. M., Kuz'mynchuk N. V. (2009) Sotsial'ne strakhuvannya: kredytno-modul'nyy kurs: navch. posib. [Social insurance: credit-module course: education guide]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury.